

جایگاه استقلال فرهنگی در سبک زندگی

از نگره قرآن و مقام معظم رهبری*

□ سید مهدی موسوی نیا^۱

□ سعید جلیلیان^۲

چکیده

استقلال کامل هر ملتی، در گرو استقلال سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. در این میان، استقلال فرهنگی به لحاظ بستر بودن برای سایر مسائل، از اهمیت فراوانی برخوردار است و یکی از راه‌های رسیدن به استقلال فرهنگی، شکل‌دهی و اصلاح سبک زندگی است. از طرفی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از جمله شخصیت‌هایی هستند که نقش قرآن را در تمام شئون زندگی ضروری می‌دانند و همواره، از قرآن‌گرایی و توسل به آموزه‌های قرآن در حل مشکلات جامعه، سخن به میان می‌آورند. یکی از این جنبه‌ها، سبک زندگی است. از منظر ایشان، برای رسیدن به استقلال فرهنگی، نیازمند اصلاح سبک زندگی هستیم. بدین جهت، بر لزوم مراجعه به آموزه‌های قرآنی برای اصلاح آن تأکید دارند، لذا این نوشتار درصدد است با استفاده از روش داده بنیاد و تحلیل محتوا، نقش آموزه‌های قرآنی در جهت‌دهی به سبک زندگی را مورد بررسی قرار دهد. به

* تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۲/۳۱ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۷/۲۱.

۱. مدرس و پژوهشگر دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام (mousavinia.smahdi@gmail.com).

۲. کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث، پژوهشگر دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام (نویسنده مسئول) (sjalilian55@gmail.com).

همین دلیل، موضوعاتی مانند کار و وجدان کاری در فرهنگ کار، ادب در فرهنگ اجتماعی، تجمل‌گرایی در فرهنگ مصرف و طلاق در فرهنگ خانواده، از منظر آیت الله خامنه‌ای مورد بررسی قرار گرفت. در نهایت، آموزه‌های قرآن کریم، به عنوان بخش عظیم از میراث فرهنگی، با شکل‌دهی و یا اصلاح سبک زندگی، به استقلال فرهنگی کمک می‌کند.

واژگان کلیدی: سبک زندگی، فرهنگ، استقلال فرهنگی.

مقدمه

استقلال، یکی از شعارهای انقلاب اسلامی و در واقع، هدف آن بود که در وهله اول، شامل استقلال سیاسی و در وهله دوم، شامل استقلال اقتصادی و فرهنگی است. در صورت محقق شدن این سه جنبه، می‌توان از به ثمر رسیدن شعار استقلال سخن به میان آورد. مهم‌ترین جنبه استقلال، استقلال فرهنگی است، زیرا فرهنگ، فضا و بستر هر جامعه‌ای را شکل می‌دهد که تمام اعمال، حرکت‌ها، قوانین و پیشرفت‌ها در این بستر شکل می‌گیرد. اگر این فرهنگ، ریشه در تاریخ و اعتقادات مردم یک سرزمین و متناسب با ذائقه آن‌ها باشد، پس استقلال فرهنگی به وقوع پیوسته است، اما اگر فرهنگ وارداتی باشد و هیچ‌گونه سنخیتی با خوی و ذائقه مردم نداشته باشد، در نهایت در بستر آن، فرهنگ جامعه‌ای با انواع معضلات شکل خواهد گرفت. این امر، زمانی ناپسندتر خواهد شد که جامعه در درون خود، دارای میراث فرهنگی باشد، اما به جای تمسک به آن‌ها، فرهنگ‌های وارداتی و منحط، ملاک قرار گیرد.

از همین رو، یکی از دغدغه‌های مقام معظم رهبری در رابطه با استقلال فرهنگی، اصلاح سبک زندگی است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۳/۱۴). در واقع به اعتقاد ایشان، سبک زندگی، بخشی از هدایت‌گری و استقلال فرهنگی است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۱۰/۱۴) که نقش بسترساز فرهنگی، به منظور رسیدن به تمدن نوین اسلامی را ایفا می‌کند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳).

از طرفی، رهبر انقلاب در بسیاری از حوزه‌ها، عقیده بازگشت به آموزه‌های قرآنی را دارند و قرآن را دارویی شفابخش برای درمان مشکلات بشری معرفی می‌کنند. یکی از این حوزه‌ها، سبک زندگی است. ایشان بر این باورند که می‌توان سبک زندگی را، بر

آموزه‌های قرآنی بنا نمود (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۴/۱۹). در این راستا، سؤالاتی را در رابطه با اصلاح سبک زندگی بیان کرده‌اند،^۱ که نشان دهنده نیاز جامعه، به اصلاح سبک زندگی در آن حوزه‌ها است.

با توجه به مطالبی که ذکر شد، نقش قرآن در رسیدن به استقلال فرهنگی چیست؟ آیا اساساً قرآن می‌تواند پاسخگوی سؤالات مربوط به سبک زندگی باشد؟ در مورد سبک زندگی، تحقیقات فراوانی به نگارش درآمده است که هر کدام با رویکرد خاص خود، آن را مورد تبیین قرار داده‌اند.

امینی و حلال‌خور، در مقاله‌ای با عنوان «مؤلفه‌های سبک زندگی از دیدگاه مقام معظم رهبری»، اصلی‌ترین مؤلفه‌های سبک زندگی دینی را از دیدگاه رهبری در پنج حوزه اندیشه، خلیات فردی، خانواده، خلیات اجتماعی و کسب و کار، مورد بررسی قرار داده‌اند. بنا بر عقیده نگارندگان، سبک زندگی از دیدگاه مقام معظم رهبری، همان عقل معاش است و در نهایت، مؤلفه‌هایی مثل ایمان، علم و آگاهی، پرهیز از تقلید، توجه به نمادهای دینی و توجه به ارزش‌های فرهنگی و تاریخی را معرفی می‌کند (امینی و حلال‌خور، ۱۳۹۴، ۱۰-۲۹).

ابراهیمی و همکاران در مقاله «نگرشی قرآنی بر رابطه سبک زندگی دینی و حیات طیبه»، به رابطه بین حیات طیبه و سبک زندگی پرداخته‌اند. آن‌ها، سبک زندگی اسلامی را مقدمه‌ای برای حیات طیبه می‌دانند. در این نوشتار، در دو بُعد اعتقادی و عملی، سبک زندگی را مورد بررسی قرار داده‌اند. در بُعد اعتقادی، مسائلی مانند خداپاوری، آخرت محوری و غیره، مورد تبیین قرار گرفته است و در بُعد عملی آن، مسائلی مانند نماز، روزه، زکات را لحاظ دانسته‌اند. به نظر می‌رسد این مقاله، بیشتر به تأثیر جنبه شرعی در شکل‌گیری سبک زندگی پرداخته است (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۳، ۱۰۳-۱۲۷).

منصوری، در مقاله‌ای با عنوان «قرآن و استقلال فرهنگی»، قرآن را مهم‌ترین منبع برای رسیدن به استقلال فرهنگی می‌داند، زیرا معتقد است اساس کار قرآن، هویت‌بخشی به مسلمانان بوده است. در این رابطه، به نمونه‌هایی از هویت‌بخشی اسلام

۱. ر.ک: جدول أ. سؤالات مربوط به اصلاح سبک زندگی.

به مسلمانان اشاره می‌کند. مثلاً بحث تغییر قبله از بیت المقدس، مسجدسازی، انجام شعائر دینی مانند نماز، پرهیز از تقلیدگرایی را در این رابطه ذکر می‌کند (منصوری، ۱۳۹۱). این تحقیق، با رویکرد بیان دیدگاه‌های حضرت آیت الله خامنه‌ای در مورد فرهنگ‌سازی مبتنی بر آموزه‌های قرآنی، درصدد است با استفاده از روش گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی، بیانات ایشان را در رابطه با سبک زندگی، استخراج و با استفاده از روش داده بنیاد و تحلیل محتوا، نقش آموزه‌های قرآنی در جهت‌دهی سبک زندگی به سوی استقلال فرهنگی را مورد بررسی قرار دهد.

الف. مفاهیم

در این قسمت، دو مفهوم استقلال فرهنگی و سبک زندگی، از دیدگاه حضرت آیت الله خامنه‌ای مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. استقلال فرهنگی

یکی از اصول شکل‌گیری انقلاب اسلامی، استقلال فرهنگی است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۰۱/۱۰). از دیدگاه حضرت آیت الله خامنه‌ای، استقلال کامل یک کشور در سه محور شکل می‌گیرد: ابتدا استقلال سیاسی، یعنی به وجود آوردن حکومتی مستقل از قدرت‌های بیگانه (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۰۱/۱۰)؛ قدم دوم، استقلال اقتصادی یا همان خودکفایی اقتصادی است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۹/۱۵) و در نهایت، استقلال فرهنگی است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۰۱/۱۰). از دیدگاه ایشان، استقلال فرهنگی، مهم‌تر از استقلال سیاسی و اقتصادی است، چون «اگر یک ملت، از لحاظ سیاسی، تحت تأثیر قدرت‌های بزرگ نباشد و از لحاظ اقتصادی هم، به خودکفایی کامل برسد، اما فرهنگ و اخلاق و عقاید و باورهای دشمنان و بیگانگان در میان این ملت رواج داشته باشد و رشد بکند، این ملت نمی‌تواند ادعای استقلال کند» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۹/۱۵). بنابراین، استقلال فرهنگی از دیدگاه حضرت آیت الله خامنه‌ای، یعنی بری بودن فرهنگ یک ملت از نفوذ (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۰۱/۱۰)، تهاجم (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳) و تسلط فرهنگ‌های مخرب بیگانه (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۹/۱۵).

۱۳۶۸) و تمسک به منابع اصیل فرهنگی خود است (حسینی خامنه‌ای، ۱۴/۰۳/۱۳۷۶).

یکی از جنبه‌های استقلال فرهنگی، عدم تقلیدگرایی در سبک زندگی است، همانطور که قرآن کریم می‌فرماید: کفار دوست دارند شما هم مثل آن‌ها شوید ﴿وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً﴾ (نسا/۸۹). مقام معظم رهبری هم، به شدت از تقلیدگرایی از سبک زندگی غربی انتقاد می‌کنند، زیرا فرهنگ غربی را فرهنگی تهاجمی^۱ می‌دانند. به تعبیر دیگر، فرهنگی فساد آفرین است و در این راستا می‌فرمایند: بعضی، به مجرد اینکه اسم غرب و تمدن غرب و شیوه‌های غرب و توطئه غرب و دشمنی غرب می‌آید، حمل می‌کنند بر غرب‌ستیزی، آقا، شماها با غرب دشمنید. نه، ما با غرب پدرکشتگی آن‌چنانی نداریم، البته پدرکشتگی داریم! غرض نداریم. این حرف، بررسی شده است. تقلید از غرب، برای کشورهایی که این تقلید را برای خودشان روا دانستند و عمل کردند، جز ضرر و فاجعه به بار نیاورده؛ حتی آن کشورهایی که به ظاهر به صنعتی و اختراعی و ثروتی هم رسیدند، اما مقلد بودند. علت این است که فرهنگ غرب، یک فرهنگ مهاجم است. فرهنگ غرب، فرهنگ نابودکننده فرهنگ‌هاست. هر جا غربی‌ها وارد شدند، فرهنگ‌های بومی را نابود کردند، بنیان‌های اساسی اجتماعی را از بین بردند؛ تا آنجائی که توانستند، تاریخ ملت‌ها را تغییر دادند، زبان آن‌ها را تغییر دادند، خط آن‌ها را تغییر دادند. هر جا انگلیس‌ها وارد شدند، زبان مردم بومی را تبدیل کردند به انگلیسی؛ اگر زبان رقیبی وجود داشت، آن را از بین بردند (حسینی خامنه‌ای، ۲۳/۰۷/۱۳۹۱).

بنابراین، فرهنگ تهاجمی با از بین بردن بنیان‌های اساسی اجتماعی مانند خانواده و ارزش‌های موجود در جامعه، باعث بروز فساد سیستمی می‌شود. قرآن کریم در دوران پیامبر، به دلیل دشمنی یهود و جنبه فساد آفرین آن‌ها، خطاب به مسلمانان می‌فرماید: از اهل کتاب تبعیت نکنید؛ زیرا آن‌ها می‌خواهند شما را گمراه کنند (آل عمران/۱۰۰). اساساً، نگاه قرآن به تقلید مقبول این است که باعث اصلاح فرد یا جامعه شود. در

۱. قرآن، اختلاف فرهنگی را امری طبیعی و در راستای رشد و تکامل فردی و جمعی انسان و جوامع انسانی بر می‌شمارد: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (حجرات/۱۳)، البته بحث وام‌گیری فرهنگی میان ملت‌ها امری ناگزیر است، اما آنچه که در اینجا مد نظر است بحث وجود فرهنگ‌های سلطه‌گر هست که چیزی جز انحطاط ملت‌های سلطه‌پذیر را به دنبال ندارند.

غیر این صورت، اگر فساد آفرین باشد، امری مذموم است. به همین دلیل، اطاعت از مسرفین را نهی کرده است، زیرا تبعیت از آنها، نه تنها باعث اصلاح نمی‌شود، بلکه فساد آفرین نیز هست ﴿وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾ (شعراء/۱۵۲).

همچنین، همانطور که خداوند در آیه ۱۰۱ آل عمران خطاب به مسلمین می‌فرماید: چگونه ممکن است با وجود ارزش‌هایی مانند قرآن و وجود مقدس پیامبر ﷺ گمراه شوید. مقام معظم رهبری، یکی دیگر از دلایل پرهیز از سبک زندگی غربی را، وجود ارزش‌هایی در جامعه می‌داند که می‌توان سبک زندگی را بر آن بنا کرد و با وجود این ارزش‌ها، دیگر نیازی به تقلید و تمسک به فرهنگی بیگانه نخواهد بود به همین منظور، یادآور می‌شوند: «نیازی ندارد که روش‌های زندگی خود را از دیگران تقلید کند و یاد بگیرد، زیرا دارای فرهنگ غنی و عمیقی است. اسلام را دارد، آموزش‌های قرآنی را دارد، دستورات الهی را دارد، سنت‌های اصیل ملی و بومی خود را دارد و می‌تواند یک زندگی شیرین، زیبا، باشکوه، مرفه و همراه با عزت را برای خود ترتیب دهد» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۳/۱۴).

نموداراً. استقلال کامل

۲. سبک زندگی

در مفهوم سبک زندگی، رویکردها نقش مهمی دارند. به طور کلی، دو رویکرد نسبت به سبک زندگی وجود دارد؛ رویکرد جامعه‌شناسان که سبک زندگی را از جنس رفتار می‌دانند و رویکرد روان‌شناسان که ارزش‌ها و نگرش‌ها را، بخش مهمی از سبک زندگی معرفی می‌کنند (فاضلی، ۱۳۸۲، ۸۲). اما به نظر می‌رسد حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، هر دو رویکرد را در تعیین مفهوم سبک زندگی، لحاظ دانسته‌اند.

الف) رویکرد نگرشی: از منظر رهبر انقلاب، ریشه سبک زندگی، تابع تفسیر ما از زندگی است. به این صورت که، هر هدفی که ما برای زندگی معین می‌کنیم، به طور طبیعی، متناسب با خود، یک سبک زندگی به ما پیشنهاد می‌کند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳). در واقع، ایشان نگرش فرد یا همان جهان‌بینی فردی را در تعیین سبک زندگی مؤثر می‌دانند. همانطور که در ادبیات عرب، سبک را به معنای ذوب و قالب‌پذیری طلا یا نقره (ابن منظور، ۱۴۱۴، ۴۳۸/۱۰) برای خالص‌سازی آن گرفته‌اند (زمخسری، ۱۹۷۹، ۲۸۴). حضرت آیت‌الله خامنه‌ای نیز معتقدند این جهان‌بینی برای قالب دادن به سبک زندگی، باید بر اساس یک اعتقاد قوی باشد. به این صورت که ذکر می‌کنند: «حالا آن چیزی که به آن ایمان داریم، می‌تواند لیبرالیسم باشد، می‌تواند کاپیتالیسم باشد، می‌تواند کمونیسم باشد، می‌تواند فاشیسم باشد، می‌تواند هم توحید ناب باشد. در نهایت اینکه ایمان، اساس انتخاب سبک زندگی است» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳). با توجه به اینکه سبک زندگی مورد نظر ایشان، سبک زندگی اسلامی است، از همین رو معتقدند اجرای سبک زندگی اسلامی، باید منطبق با آموزه‌های قرآنی باشد (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۴/۱۹)، چراکه اساس آموزه‌های قرآن، مبتنی بر توحید ناب و ایمان به خداست و این خود، یک امتیاز ویژه به حساب می‌آید.

ب) رویکرد رفتاری: از دیدگاه رهبر انقلاب، سبک زندگی به همه مسائلی برگردد که نوع و رفتار زندگی انسان را شکل می‌دهند. به عقیده ایشان، مسائلی مانند خانواده، سبک ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف، نوع خوراک، نوع آشپزی، تفریحات، مسأله خط، مسأله زبان، مسأله کسب‌وکار، رفتار ما در محل کار، رفتار ما در دانشگاه، رفتار ما در مدرسه، رفتار ما در فعالیت سیاسی، رفتار ما در ورزش، رفتار ما در

رسانه‌ای که در اختیار ماست، رفتار ما با پدر و مادر، رفتار ما با همسر، رفتار ما با فرزند، رفتار ما با رئیس، رفتار ما با مرئوس، رفتار ما با پلیس، رفتار ما با مأمور دولت، سفرهای ما، نظافت و طهارت ما، رفتار ما با دوست، رفتار ما با دشمن و رفتار ما با بیگانه، بخش‌های اصلی تمدن است که متن زندگی انسان را تشکیل می‌دهد (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱ / ۰۷ / ۲۳).

با توجه به دو رویکرد مقام معظم رهبری، بخش‌نگرشی آن، یعنی جهان‌بینی، قسمت پایه و اساسی سبک زندگی است که در اینجا این امر، با مراجعه به آموزه‌های قرآنی شکل می‌گیرد؛ اما رویکرد دوم، یعنی بخش رفتاری آن، ضمن امر و نهی‌های عملی، تحت تأثیر رویکرد نخست قرار دارد و هرچقدر پایه‌های رویکرد نگرشی (ایمان به آموزه‌های قرآنی) مستحکم گردد، رویکرد رفتاری نیز متناسب با آن تغییر خواهد کرد.

ب. مسائل مهم در سبک زندگی

آیت الله خامنه‌ای در کلام خود، یک‌سری از مهم‌ترین مسائل در رابطه با سبک زندگی را به صورت سؤال برمی‌شمارد. ایشان، منظور از ذکر این سؤالات را، طرح شبهه در جامعه امروز نمی‌داند، بلکه منظور از آن را بیان یک‌سری از مسائلی در رابطه با سبک زندگی می‌داند که بشر امروز، نتوانسته پاسخی قانع‌کننده برای آنها بیابد. به همین منظور، بیان می‌کند: «منظورم از سؤالات، شبهه‌ها نیست؛ منظور سؤالات درباره زندگی است، زندگی کردن. الان میلیون‌ها سؤال در مقابل ما است. وقتی که یک جامعه‌ای با یک حکومتی، زندگی را به سمت آرمان‌هایی دارد حرکت می‌دهد و حرکت می‌کند، این [جامعه] با هزاران سؤال مواجه است؛ در نوع ارتباطات، در نوع رفتار، در نوع موضع‌گیری‌ها، در نوع دشمنی و دوستی‌ها، در نوع برخورد با مال، در نوع برخورد با امور دنیا؛ این‌ها همه سؤالاتی است که مطرح است؛ همه این سؤالات جواب دارد. بشریت گمراه و بدبخت شد، به خاطر اینکه جواب‌های درست این سؤالات را پیدا نکرد. بدبختی امروز دنیا - و بشر - به خاطر این است که جواب‌های درست را به این سؤالات بلد نشد، فرا نگرفت؛ پاسخ‌های غلط، پاسخ‌های انحرافی،

پاسخ‌های گمراه‌کننده دریافت کرد، به ذهنش رسید، عمل کرد، [لذا] امروز رسیده به اینجا؛ دنیا امنیت ندارد، صفا ندارد، معنویت ندارد، آرامش روحی ندارد، دل‌های آحاد جامعه با یکدیگر صاف نیست؛ این وضعیت امروز دنیا است، همه دنیا این جور است» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۰۳/۰۶).

در ادامه، سؤالات منعکس شده در کلام رهبر انقلاب، در جدول زیر، جمع‌آوری و دسته‌بندی شده است:

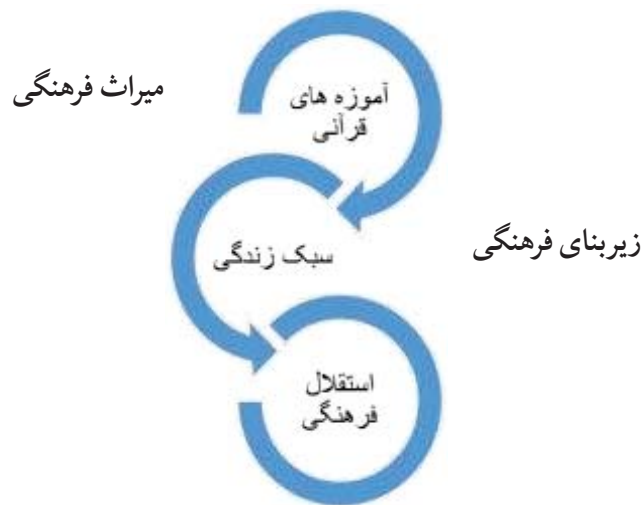
بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی ۱۳۹۱/۰۷/۲۳	
کار	<p>چرا فرهنگ کار جمعی، در جامعه ما ضعیف است؟ این یک آسیب است. با اینکه کار جمعی را، غربی‌ها به اسم خودشان ثبت کرده‌اند، اما اسلام خیلی قبل از این‌ها گفته است: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ یا ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا﴾؛ یعنی حتی اعتصام به حبل الله هم باید دسته‌جمعی باشد ﴿وَلَا تَفَرَّقُوا﴾.</p> <p>بعضی‌ها با داشتن توان کار، از کار می‌گریزند؛ علت کارگریزی چیست؟</p> <p>وجدان کاری در جامعه چقدر وجود دارد؟</p> <p>چرا به ما می‌گویند که ساعات مفید کار در دستگاه‌های اداری ما، کم است؟ هشت ساعت کار، باید به قدر هشت ساعت فایده داشته باشد؛ چرا به قدر یک ساعت یا نیم ساعت یا دو ساعت؟ مشکل کجاست؟</p>
خانواده	<p>چرا در برخی از بخش‌های کشورمان، طلاق زیاد است؟</p> <p>چرا صلۀ رحم، در بین ما ضعیف است؟</p> <p>چه کنیم که حق همسر، حق زن، حق شوهر و حق فرزندان، رعایت شود؟</p> <p>چه کنیم که طلاق و فروپاشی خانواده، آن‌چنان که در غرب رایج</p>

<p>است، در بین ما رواج پیدا نکند؟ حد زاد و ولد در جامعه ما چیست؟ آینده نه چندان دوری، جامعه پیر خواهد شد؛ این چهره جوانی که امروز جامعه ایرانی دارد، از او گرفته خواهد شد. حد زاد و ولد چقدر است؟ چه کنیم که زن در جامعه ما، هم کرامتش حفظ شود و عزت خانوادگی اش محفوظ بماند، هم بتواند وظائف اجتماعی اش را انجام دهد، هم حقوق اجتماعی و خانوادگی اش محفوظ بماند؟ چه کنیم که زن مجبور نباشد بین این چند تا، یکی اش را انتخاب کند؟ این‌ها جزء مسائل اساسی ماست.</p>	
<p>چرا در برخی از بخش‌های کشورمان، روی آوردن جوان‌ها به مواد مخدر زیاد است؟</p>	<p>آسیب‌های اجتماعی</p>
<p>چرا در روابط همسایگی مان، رعایت‌های لازم را نمی‌کنیم؟ آیا ما در بازار، در ادارات، در معاشرت‌های روزانه، به همدیگر به طور کامل راست می‌گوییم؟ آپارتمان‌نشینی، چقدر برای ما ضروری است؟ چقدر درست است؟ چه الزاماتی دارد که باید آن‌ها را رعایت کرد؟ چقدر آن الزامات را رعایت می‌کنیم؟ در بین ما، دروغ چقدر رواج دارد؟ چرا پشت سر یکدیگر، حرف می‌زنیم؟ چه کنیم که ریشه ربا در جامعه قطع شود؟ در محیط اجتماعی، برخی‌ها پرخاشگری‌های بی‌مورد می‌کنند؛ علت پرخاشگری و بی‌صبری و نابردباری در میان بعضی از ماها چیست؟ انضباط اجتماعی در جامعه، چقدر وجود دارد؟</p>	<p>روابط اجتماعی</p>

التزام به قانون	چرا در زمینه فرهنگ رانندگی در خیابان، ما مردمان منضبطی به طور کامل نیستیم؟ حقوق افراد را چقدر مراعات می کنیم؟ در رسانه ها، چقدر مراعات می شود؟ در اینترنت، چقدر مراعات می شود؟ چقدر به قانون احترام می کنیم؟ علت قانون گریزی - که یک بیماری خطرناکی است - در برخی از مردم چیست؟
تفریح	الگوی تفریح سالم چیست؟
معماری	نوع معماری در جامعه ما چگونه است؟ ببینید، چقدر این مسائل متنوع و فراگیر همه بخش های زندگی، داخل در این مقوله سبک زندگی است؛ در این بخش اصلی و حقیقی و واقعی تمدن، که رفتارهای ماست، چقدر نوع معماری کنونی ما، متناسب با نیازهای ماست؟ چقدر عقلانی و منطقی است؟
پوشش و آرایش	طراحی لباسمان چگونه؟ مسئله آرایش در بین مردان و زنان چگونه؟ چقدر درست است؟ چقدر مفید است؟
تولید و مصرف گرایی	محکم کاری در تولید چقدر وجود دارد؟ تولید کیفی در بخش های مختلف، چقدر مورد توجه و اهتمام است؟ تجمل گرایی چیست؟ بد است؟ خوب است؟ چقدرش بد است؟ چقدرش خوب است؟ چه کار کنیم که از حد خوب فراتر نرود، به حد بد نرسد؟ در بین بسیاری از مردم ما مصرف گرایی رواج دارد؟ آیا مصرف گرایی افتخار است؟ مصرف گرایی یعنی اینکه ما هر چه گیر می آوریم، صرف اموری کنیم که جزء ضروریات زندگی ما نیست.
ایده پردازی	چرا برخی از حرف های خوب، نظرهای خوب، ایده های خوب، در حد رؤیا و حرف باقی می ماند؟

جدول أ. سؤالات مربوط به اصلاح سبک زندگی

ج. نقش آموزه‌های قرآنی در شکل‌دهی سبک زندگی اسلامی یکی از دلایل عدم نیاز به فرهنگ بیگانه یا به تعبیر دیگر، استقلال فرهنگی داشتن، ارزش‌هایی است که بتوان روش درست زیستن را از آن‌ها به‌دست آورد. آموزه‌های قرآنی، یکی از مهم‌ترین این ارزش‌هاست. از دیدگاه مقام معظم رهبری، قرآن می‌تواند پاسخگوی سؤالات مربوط به سبک زندگی باشد؛ به این صورت که «اگر با قرآن اُنس گرفتیم، آن وقت این فرصت و این مجال پیدا خواهد شد که صاحبان فکر از قشرهای مختلف، بر روی نکات قرآنی تدبّر کنند، چیزهایی را از قرآن استفاده کنند، استنباط کنند، بفهمند و به سؤالات گوناگون جواب بدهند» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۰۳/۰۶). بنا بر دیدگاه مقام معظم رهبری، آموزه‌های قرآنی به عنوان میراث فرهنگی، هرگاه بر سبک زندگی، یعنی زیربنای فرهنگی انطباق یابد، استقلال فرهنگی به وقوع می‌پیوندد.

نمودار ب. نظریه حضرت آیت الله خامنه‌ای در مورد نقش قرآن در استقلال فرهنگی نگاه مقام معظم رهبری در مقوله سبک زندگی، انطباق آن با آموزه‌های قرآنی است. ایشان، مصداق مسأله تخلّق به اخلاق قرآنی را در انطباق سبک زندگی با قرآن می‌داند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۴/۱۹). در راستای پاسخگویی به سؤالات سبک

زندگی، به تشریح نمونه‌هایی در فرهنگ کار، فرهنگ رفتار اجتماعی، فرهنگ اقتصادی و فرهنگ خانواده پرداخته می‌شود.

۱. فرهنگ کار (کار جمعی و تعاون، وجدان کاری)

مقام معظم رهبری، در مورد تشریح تأثیر فرهنگ کار جمعی و تعاون در سبک زندگی، ابتدا این ایراد را وارد می‌کنند: «چرا فرهنگ کار جمعی، در جامعه ما ضعیف است؟ این یک آسیب است». سپس در ادامه، با استناد به آیه ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾ (مائده/۲) می‌فرمایند: «با اینکه کار جمعی را غربی‌ها به اسم خودشان ثبت کرده‌اند، اما اسلام خیلی قبل از این‌ها گفته است» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳). با نگاهی به آموزه‌های قرآن پیرامون تعاون، این مفهوم به عنوان یک ارزش در جامعه اسلامی مطرح می‌شود. به عبارت دیگر، تعاون از ارکان هدایت اجتماعی است (مراغی، بی‌تا، ۴۶/۶). در آیه ۲ سوره مائده، اساس تحقق برّ و تقوا، تعاون ذکر شده است، زیرا بسیاری از حالت‌های این دو مورد، با تلاش فردی نمی‌تواند شکل بگیرد، بلکه نیازمند تلاش دسته جمعی است (فضل الله، ۱۴۱۹، ۲۷/۸). تعاون باعث آسانی کار، فراوانی مصالح، ایجاد اتحاد و یاری می‌شود (ابن عاشور، بی‌تا، ۲۰/۵). مقام معظم رهبری در اهمیت تعاون، با استناد به آیه ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ (آل عمران/۱۰۳)، می‌فرمایند:

«حتی اعتصام به حبل‌الله» هم باید دسته‌جمعی باشد (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳).

مورد دیگری که رهبر انقلاب، در راستای فرهنگ کار بر آن تأکید دارند، وجدان کاری است. ایشان، وجدان کاری را احساس مسئولیت شخصی کارگر در قبال کار و نه صرف تعهد به کارفرما و وجود نظارت بر او (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۲/۱۰) می‌داند، این احساس مسئولیت در نهایت، منجر به انجام کار به شکل خوب و کامل می‌شود (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۰۱/۰۱).

ایشان، نگاه توحیدی را در وجدان کاری اثرگذار می‌دانند. به این صورت که، وقتی انجام دهنده کار، به کار مشغول شد و فهمید خداوند حاضر و ناظر بر اوست و

هر عملی که انجام می‌دهد ثبت و ضبط می‌گردد (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۲/۱۰)، دیگر اگر یک جا پول خوبی سر راه او قرار می‌گیرد، یک رشوه، هدیه، چشم‌روشنی می‌تواند بدون این که هیچ برگه و اثرانگشتی جا بگذارد، امضایی بدهد و گرفتاری برای خود درست کند، این پول را بگیرد، اما محض رضای خدا نمی‌گیرد (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۰۷/۱۳).

در واقع این نوع نگاه، همان نگاه قرآنی است، زیرا اساس آیات قرآن، توجه دادن بشر به خداوند است، به این معنی که همواره انسان، خدا را حاضر و ناظر بر اعمال خود بداند. اگر این نگاه توحیدی در جامعه شکل بگیرد، نه تنها وجدان کاری، بلکه سایر اعمال نیز به تبع همین بینش اصلاح می‌شود. علامه طباطبایی در کلامی پیرامون مسلک‌های اخلاقی با اشاره به همین روش اخلاقی قرآن، این مسأله را به خوبی تبیین می‌کند: در این میان، طریقهٔ سومی هست که مخصوص به قرآن کریم است و در هیچ یک از کتب آسمانی که تا کنون به ما رسیده، یافت نمی‌شود و نیز، از هیچ یک از تعالیم انبیاء گذشته سلام الله علیهم اجمعین نقل نشده و نیز، در هیچ یک از مکاتب فلاسفه و حکمای الهی دیده نشده و آن، عبارت از این است که انسان‌ها را از نظر اوصاف و طرز تفکر، طوری تربیت کرده که دیگر محل و موضوعی برای رذائل اخلاقی باقی نگذاشته و به عبارت دیگر، اوصاف رذیله و خوی‌های ناستوده را، از طریق رفع از بین برده نه دفع، یعنی اجازه نداده که رذائل در دل‌ها راه یابد تا درصدد برطرف کردنش برآیند، بلکه دل‌ها را آن‌چنان با علوم و معارف خود پر کرده، که دیگر جایی برای رذائل باقی نگذاشته است (طباطبایی، ۱۴۱۷، ۳۵۸/۱). این نگاه توحیدی برخاسته از آیات، قرآن تربیت‌کننده انسان است.

خداوند، بارها بر این نگاه توحیدی تأکید داشته است: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى﴾ (طه/۸)؛ ﴿ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ﴾ (انعام/۱۰۲)؛ ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾ (سجده/۷) و آمده که: ﴿وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ﴾ (طه/۱۱۱)؛ ﴿كُلُّ لَه قَائِنُونَ﴾ (بقره/۱۱۶)؛ ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ﴾ (اسرى/۲۲-۲۳)؛ ﴿أَوْلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (فصلت/۵۳)؛ ﴿أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ﴾ (فصلت/۵۴)؛ ﴿وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ﴾ (نجم/۴۲).

حضرت آیت الله خامنه‌ای بر طبق قرآن، وجدان کاری را مصداقی از عمل صالح می‌داند، زیرا هرگاه کاری با وجدان کاری همراه باشد، با احساس مسئولیت همراه است، با جدیت و تلاش همراه است، با نوآوری همراه است، با هدف اداره زندگی یک عائله همراه است، این یک عمل صالح است ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ (مریم/۹۶)، (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۲/۰۴).

۲. فرهنگ آداب اجتماعی

یکی دیگر از مباحث مهم در سبک زندگی ادب است. مقام معظم رهبری ادب را به عنوان یکی از مسائل مهم در سبک زندگی معرفی می‌کنند و در این راستا می‌فرمایند: «یکی از کارهای مهم ادب است. فرنگی‌ها در برخوردهای معمولی‌شان، خیلی مقید به ادب نیستند؛ ما ایرانی‌ها از قدیم معروف بودیم به اینکه در گفتارهایمان، در مخاطباتمان ملاحظه ادب را می‌کنیم، احترام طرف مقابل را حفظ می‌کنیم». در ادامه، ایشان به روش و دأب قرآن پیرامون آداب اشاره دارند: «در قرآن کریم، در بسیاری از موارد، وقتی صحبت از فاسقین است، صحبت از کافرین است، صحبت از بدهای اشرار عالم است، می‌فرماید: ﴿وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾؛ نمی‌گویند همه آن‌ها؛ ملاحظه می‌کنید؛ بالاخره یک اقلی هستند بین همین‌ها که این‌ها تعقل دارند. قرآن کریم ملاحظه حق آن‌ها را می‌کند و «اکثرهم» می‌فرماید» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۴/۱۰/۱۴).

علاوه بر ادب حاکم در ساختار قرآن، سراسر این کتاب آسمانی، پر از آموزش ادب اجتماعی به مردم است؛ که در جدول زیر به نمونه‌هایی اشاره شده است:

- همان‌طور که رهبر انقلاب فرمودند، قرآن کریم در موارد مختلفی از این سبک استفاده کرده است: مشرکان: ﴿وَقَالُوا لَوْ لَا نَزَّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (انعام/۳۷)؛ قوم فرعون: ﴿فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (اعراف/۱۳۱)؛ مشرکان و یهودیان: ﴿وَإِذَا بَدَلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (نحل/۱۰۱)؛ مردم: ﴿فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (زمر/۴۹)؛ کفار: ﴿مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (دخان/۳۹).

آیات قرآن	آداب اجتماعی
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ * فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ازْجَعُوا فَازْجَعُوا هُوَ أَرْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٧﴾ (نور/ ۲۷ و ۲۸)	ادب ورود به خانه یا اتاق
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فانشُرُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ ٢ (مجادله/ ۱۱)	ادب مجالست
﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا﴾ * وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا﴾ ٣ (اسرا/ ۲۳ و ۲۴)	ادب احترام به پدر و مادر

۱. ای کسانی که ایمان آورده‌اید، به خانه‌هایی غیر از خانه‌های خودتان وارد نشوید تا آن که اجازه بگیرید و بر اهل آن سلام گوید. این برای شما بهتر است، باشد که متذکر شوید. پس اگر کسی را در آن نیافتید، به آنجا وارد نشوید تا به شما (از جانب صاحبش) اجازه داده شود و اگر گفته شد بازگردید، آن برای شما پاکیزه‌تر است و خدا به آنچه انجام می‌دهید داناست.
۲. ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هرگاه به شما گفته شد در مجلس‌ها جا باز کنید، پس جا باز کنید تا خدا هم به شما (در جای و روزی و شرح صدر و بهشت) گشایش دهد و چون گفته شد (برای وسعت جا و تقدّم اهل فضل) برخیزید، پس برخیزید تا خدا هم کسانی از شما را که ایمان آورده‌اند و کسانی را که به آنها دانش عطا شده، درجاتی (در دنیا و آخرت) بالا برد و خداوند از آنچه می‌کنید آگاه است.
۳. و پروردگارت حکم قطعی کرد که جز او را نپرستید و به پدر و مادر (خود) نیکی کنید، حال اگر در نزد تو یکی از آن دو یا هر دو به کهنسالی رسند (در مقابل زحمات یا خشونت‌های آنها، اظهار ناراحتی ممکن، حتی) به آنان اف مگو و بر آنها فریاد مزن و سخن درشت مگو و با آنان سخنی کریمانه بگوی و از روی مهربانی در برابر آنها بال‌های خضوع و ذلت فرود آر و بگو: پروردگارا هر دو را رحمت کن به پاس آنکه مرا در خردی (از روی رحمت) تربیت کردند.

﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ^۱ (انعام/۱۰۸)	دشنام ندادن
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ ^۲ (حجرات/۱۱)	عدم تمسخر لقب زشت دادن
﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ ^۳ (لقمان/۱۸)	نهی از فخرفروشی

جدول ب. نمونه آیات مربوط به تأکید بر آداب اجتماعی

۳. فرهنگ مصرف گرایی

یکی از مهم‌ترین جنبه‌های تأثیرگذار در سبک زندگی، نحوه مصرف کردن است و آفت مهمی که در این زمینه متوجه جامعه می‌شود، تجمل گرایی است. مقام معظم رهبری در ابتدا با طرح این مسأله «تجمل گرایی چیست؟ بد است؟ خوب است؟ چقدرش بد است؟ چقدرش خوب است؟ چه کار کنیم که از حد خوب فراتر نرود، به

۱. و آنها را که کفار به جای خدا می‌خوانند (مانند بت‌ها و اجنه)، دشنام ندهید که آنها نیز از روی عداوت و نادانی به خدا دشنام دهند. این گونه ما برای هر گروهی کردارشان را آراستیم، سپس بازگشت آنها به سوی پروردگارشان است، پس آنها را از آنچه (در دنیا) انجام می‌داده‌اند آگاه خواهد نمود.

۲. ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هرگز گروهی (از مردان شما) گروه دیگر را مسخره نکنند، شاید آن گروه (مسخره‌شدگان) بهتر از آنان باشند و نه زنانی، زنان دیگر را، شاید آن گروه بهتر از آنان باشند و از یکدیگر عیب‌جویی نکنید و همدیگر را به لقب‌های زشت بخوانید، بد نامگذاری است (باد کردن مؤمن به) فسق پس از ایمان، (مؤمن را به نام مرتکب گناهان خواندن) و آنان که توبه نکنند، آنها را که ستمکارند.

۳. و روی خود را به نخوت از مردم برمگردان و در روی زمین، با ناز و تکبر راه مرو، که خداوند هیچ متکبر خودپسند و فخر فروش را دوست ندارد.

حدّ بد نرسد؟» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳). به این مسأله اشاره دارند که تجمل‌گرایی مطلقاً بد نیست، بلکه باید برای آن موازینی پیدا کرد تا بتوان حدّ خوب و بد آن را به دست آورد. همانطور که قرآن می‌فرماید: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ﴾ (اعراف/۳۲). تجمل‌گرایی بد نیست؛ بلکه زمانی بد می‌شود که از حدّ اعتدال آن خارج شود: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ (مائده/۸۷).

تجمل‌گرایی، زمانی بد است که منجر به دو عمل مصرف‌گرایی و انعکاس تجمل در جامعه می‌شود:

۱. مصرف‌گرایی: «یک جنبه (تجمل‌گرایی)، از لحاظ اصل پابندی به تجملات و تشریفات است که این بد، و دون شأن انسان والاست؛ یعنی یک‌وقت انسان به یک چیز غیر لازم پابند می‌شود که دون شأن انسان است؛ به‌علاوه، مسرفانه است؛ تضييع سرمایه‌ها، تضييع اموال و تضييع موجودی‌ها در آن هست. این یک بُعد قضیه است که اصل اسراف بد است؛ اصل تجمل، همراه با اسراف و همراه با زیاده‌روی است و بد است» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۱۰/۰۴)؛ امر مصرف‌گرایی آن‌چنان اهمیت دارد که سال ۱۳۹۰ را، سال اصلاح الگوی مصرف می‌نامند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۱/۰۱) و از آن، با عنوان یکی از مسائل مهم مربوط به اصلاح سبک زندگی یاد می‌کنند: «چرا در بین بسیاری از مردم ما، مصرف‌گرایی رواج دارد؟ آیا مصرف‌گرایی، افتخار است؟ مصرف‌گرایی، یعنی اینکه ما هرچه گیر می‌آوریم، صرف‌اموری کنیم که جزء ضروریات زندگی ما نیست» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۰۷/۲۲). مقام معظم رهبری، با اشاره به آیات ﴿وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ (انعام/۱۴۱) و ﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ (اعراف/۳۱)، به قبح اسراف در قرآن اشاره می‌کند (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۰۱/۰۱).

۲. انعکاس تجمل در جامعه (اشرافی‌گری): حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، بُعد دوم تجمل‌گرایی را، انعکاس تجمل در زندگی مردم می‌داند، به این صورت که امر تجمل در جامعه، عادی و فضای جامعه، فضای تجملی شود (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۸/۱۰/۰۴) «و وقتی اشرافی‌گری در قله‌های جامعه به وجود آمد، سرریز خواهد شد

به بدنه؛ [آن وقت] شما می بینید فلان خانواده ای که وضع معیشتی خوبی هم ندارد، وقتی می خواهد پسرش را داماد کند یا دخترش را عروس کند یا فرض کنید مهمانی بگیرد، مجبور است به سبک اشرافی حرکت بکند. وقتی اشرافی گری فرهنگ شد، می شود این» (حسینی خامنه‌ای، ۱۱/۰۵/۱۳۹۵) همچنان که در جامعه جاهلی زمان نوح علیه السلام که اشرافی گری به صورت یک ارزش و فرهنگ درآمده بود، اشراف آن‌ها به کسانی که مثل آن‌ها نبودند، لقب (اراذل) دادند، زیرا مقیاس بزرگی و پستی را درهم و دینار می پنداشتند: ﴿فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا أَنْ يُكْفَرُوا بِهِمْ﴾ (هود/۲۷). علامه طباطبایی در ذیل آیات ۲۶۱-۲۷۳ بقره، تجمل گرایی را برابر با همین بُعد تظاهر می داند؛ یعنی به نمایش گذاشتن مخارجی از خانه و لباس و ماشین و غیره که در نظر عموم مردم، غیر معمولی است و طبقه متوسط جامعه، تحمل دیدن آن گونه خرج‌ها را ندارد (طباطبایی، ۱۴۱۷، ۲/۳۸۳).

۴. فرهنگ خانواده

مقام معظم رهبری، یکی از مسائلی که دامن گیر خانواده‌هاست را، طلاق معرفی می کند. در همین راستا، این سؤال را مطرح می کند که چرا در برخی از بخش‌های کشورمان، طلاق زیاد است؟ (حسینی خامنه‌ای، ۲۳/۰۷/۱۳۹۱)، هرچند که در برخی موارد نمی توان از بروز طلاق جلوگیری کرد، اما یکی از مواردی که می توان به اصلاح این مسأله پرداخت، تمرکز بر روی طلاق توافقی است. در این رابطه، حضرت آیت الله خامنه‌ای می فرماید: «حالا شما در آن جلسه آسیب‌های اجتماعی بودید، بنده روی مسأله طلاق تکیه کردم. طلاق، واقعاً آفتی است؛ طلاق‌های توافقی، طلاق‌های آسان، طلاق‌های ناشی از یک اختلاف مختصر جزئی. در حالی که قرآن به ما می گوید: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمْ فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا﴾ (نساء / ۳۵)، ما باید کاری کنیم که نگذاریم این اختلافات کوچک، به جاهای عمیق برسد و در نهایت، به طلاق منتهی بشود. این هم، این مسأله است» (حسینی خامنه‌ای، ۲۰/۰۲/۱۳۹۵).

در واقع، این روش قرآن با عنوان «مجلس التحکیم العائلی»^۱ (فضل الله، ۱۴۱۹، ۲۴۷/۷) شناخته می‌شود و با توصیه به برقراری این مجلس، می‌خواهد اختلاف‌ها به‌جای باریک کشیده نشود، اما همان‌طور که می‌دانیم در جامعه‌ی حال حاضر، با کوچک‌ترین اختلافی، کار به طلاق کشیده می‌شود، آن هم نوع طلاق توافقی، در حالی که قرآن تصریح می‌کند اگر ترس از این پیدا کردید که به سبب مخاصمه و مغایبه و عصبان (ابن عاشور، بی‌تا، ۱۱۹/۴)، اختلاف میان زوجها استمرار پیدا کند (مغنیه، ۱۴۲۴، ۳۱۸/۲)، راه جلوگیری از استمرار این اختلاف‌ها و در نتیجه طلاق، برقراری مجلس تحکیم خانوادگی است.

زیرا این محکمه، امتیازاتی دارد که سایر محاکم دیگر، که بدین منظور برگزار می‌شوند، فاقد آن هستند:

۱. محیط خانواده، کانون احساسات و عواطف است و طبعاً، مقیاسی که در این محیط باید به کار رود، با مقیاس سایر محیط‌ها متفاوت است، یعنی همان‌گونه که در دادگاه‌های جنایی نمی‌توان با مقیاس محبت و عاطفه کار کرد، در محیط خانواده نیز نمی‌توان تنها با مقیاس خشک قانون و مقررات بی‌روح گام برداشت، در اینجا باید حتی‌الامکان اختلافات را از طرق عاطفی حل کرد، لذا دستور می‌دهد که داوران این محکمه کسانی باشند که پیوند خویشاوندی با دو همسر دارند و می‌توانند عواطف آن‌ها را در مسیر اصلاح تحریک کنند. بدیهی است این امتیاز، تنها در این محکمه است و سایر محاکم، فاقد آن هستند.

۲. در محاکم عادی قضایی، طرفین دعوا مجبورند برای دفاع از خود، هرگونه اسراری که دارند فاش سازند. مسلم است که اگر زن و مرد در برابر افراد بیگانه و اجنبی، اسرار زناشویی خود را فاش سازند، احساسات یکدیگر را آن‌چنان جریحه‌دار می‌کنند که اگر به اجبار دادگاه، به منزل و خانه بازگردند، دیگر از آن صمیمیت و محبت سابق خبری نخواهد بود و همانند دو فرد بیگانه می‌شوند که به حکم اجبار، باید وظائفی را انجام دهند. اصولاً، تجربه نشان داده است که زن و شوهری که

۱. محکمه صلح فامیلی.

راهی این گونه محاکم می‌شوند، دیگر زن و شوهر سابق نیستند.

ولی در محکمه صلح فامیلی، یا این گونه مطالب به خاطر شرم حضور مطرح نمی‌شود و یا اگر بشود، چون در برابر آشنایان و محرمان است، آن اثر سوء را نخواهد داشت.

۳. داوران در محاکم معمولی، در جریان اختلافات، غالباً بی‌تفاوتند و قضیه به هر شکل خاتمه یابد، برای آن‌ها تأثیری ندارد، دو همسر به خانه بازگردند، یا برای همیشه از یکدیگر جدا شوند، برای آن‌ها فرق نمی‌کند.

در حالی که در محکمه صلح فامیلی، مطلب کاملاً به عکس است، زیرا داوران این محکمه از بستگان نزدیک مرد و زن هستند و جدایی یا صلح آن دو، در زندگی این عده، هم از نظر عاطفی و هم از نظر مسئولیت‌های ناشی از آن تأثیر دارد و لذا، آن‌ها نهایت کوشش را به خرج می‌دهند که صلح و صمیمیت در میان این دو برقرار شود و به اصطلاح، آب رفته به جوی بازگردد!

۴. از همه این‌ها گذشته، چنین محکمه‌ای هیچ‌یک از مشکلات و هزینه‌های سرسام‌آور و سرگردانی‌های محاکم معمولی را ندارد و بدون هیچ‌گونه تشریفاتی، طرفین می‌توانند در کمترین مدت به مقصود خود نائل شوند (مکارم شیرازی و همکاران، ۱۳۷۴، ۳۷۶/۲).

نتیجه‌گیری

این نوشتار، با هدف بررسی نقش آموزه‌های قرآنی در شکل‌دهی سبک زندگی از دیدگاه مقام معظم رهبری، با محوریت استقلال فرهنگی به نتایج زیر دست یافت:

حضرت آیت الله خامنه‌ای، استقلال فرهنگی را بالاترین نوع استقلال می‌داند و یکی از جنبه‌های بسیار مهم برای رسیدن به استقلال فرهنگی، پرهیز از تقلیدگرایی و تمسک به ارزش‌های درونی جامعه است. در این راستا، سبک زندگی را محلی می‌داند که می‌توان نمود ارزش‌های جامعه را در آن مشاهده کرد، زیرا سبک زندگی متعالی، هم از لحاظ نگرشی و هم از لحاظ رفتاری، سازنده بستر فرهنگی جامعه و در نتیجه، استقلال فرهنگی است. بنا بر عقیده مقام معظم رهبری، آموزه‌های قرآنی به عنوان

میراث دینی و فرهنگی بر دو جنبه نگرشی و رفتاری تأثیر می‌گذارد و با ساخت و اصلاح سبک زندگی، به استقلال فرهنگی کمک می‌کند.

قرآن کریم، ضمن تأثیر نگرش توحیدی در کمک به ساخت یا بهبود سبک زندگی، از ارائه شیوه‌های عملی نیز غافل نبوده است. به طوری که در فرهنگ کار، بر امر کار دسته‌جمعی و وجدان کاری تأکید دارد. در رعایت آداب اجتماعی، با ارائه الگوی رفتاری متناسب با تمایلات بشری، به فرهنگ‌سازی می‌پردازد. گاه نیز با بیان جنبه‌های منفی روانی تجمل‌گرایی و آسیب‌هایی که می‌تواند بر جامعه وارد کند، در جهت فرهنگ‌سازی اقتصادی حرکت می‌کند. جهت جلوگیری از همگانی شدن یک فرهنگ غلط مانند طلاق توافقی، که حاصل اختلافات ناچیز است، امر به برقراری مجلس خانوادگی حل اختلاف خانوادگی می‌کند.

کتاب‌نامه

۱. قرآن کریم.
۲. ابراهیمی، ابراهیم و دیگران، (۱۳۹۳ ش)، «نگرشی قرآنی بر رابطه سبک زندگی دینی و حیات طیبه»، فصلنامه مطالعات قرآنی، شماره ۲.
۳. ابن عاشور، محمد بن طاهر، (بی‌تا)، التحرير والتنوير.
۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، (۱۴۱۴ ق)، لسان العرب، سوم، بیروت، دار صادر.
۵. امینی، نوروز و حلال خور، کوثر، (۱۳۹۴ ش)، «مؤلفه‌های سبک زندگی از دیدگاه مقام معظم رهبری»، مهندسی فرهنگی، سال نهم، شماره ۸۴.
۶. حسینی خامنه‌ای، سید علی، بیانات در اجتماع مردم اسفراین، (۱۳۹۱ / ۰۷ / ۲۲).
۷. _____، بیانات در جمع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی، (۱۳۹۰ / ۰۱ / ۰۱).
۸. _____، بیانات در دیدار ائمه جمعه سراسر کشور، (۱۳۹۴ / ۱۰ / ۱۴).
۹. _____، بیانات در دیدار پرستل و فرماندهان ارتش، (۱۳۷۵ / ۰۱ / ۲۸).
۱۰. _____، بیانات در دیدار جمعی از کارگران و معلمان، (۱۳۷۶ / ۰۲ / ۱۰).
۱۱. _____، بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، (۱۳۹۱ / ۰۷ / ۲۳).
۱۲. _____، بیانات در دیدار زائران و مجاوران بارگاه حضرت علی بن موسی الرضا، (۱۳۸۸ / ۰۱ / ۰۱).
۱۳. _____، بیانات در دیدار عیدانه‌ی جمعی از مسئولان کشور، (۱۳۹۵ / ۰۱ / ۲۴).
۱۴. _____، بیانات در دیدار کارگران و کارآفرینان، (۱۳۸۷ / ۰۲ / ۰۴).
۱۵. _____، بیانات در دیدار کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۷۸ / ۱۰ / ۰۴).
۱۶. _____، بیانات در دیدار وزیر و مدیران وزارت اطلاعات، (۱۳۸۳ / ۰۷ / ۱۳).
۱۷. _____، بیانات در دیدار هیئت امنای گروه هم‌اندیشی تحکیم خانواده، (۱۳۹۵ / ۰۲ / ۲۰).

۱۸. _____، بیانات در محفل انس با قرآن در روز اول ماه مبارک رمضان ۱۴۳۴، (۱۹/۰۴/۱۳۹۲).
۱۹. _____، بیانات در محفل انس با قرآن کریم، (۰۶/۰۳/۱۳۹۶).
۲۰. _____، بیانات در مراسم بیست و هفتمین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی علیه السلام، (۱۴/۰۳/۱۳۹۵).
۲۱. _____، بیانات در مراسم هشتمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه الله)، (۱۴/۰۳/۱۳۷۶).
۲۲. _____، بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار اقشار مختلف مردم، (۱۱/۰۵/۱۳۹۵).
۲۳. _____، پیام به مناسبت حلول سال ۱۳۷۳، (۰۱/۰۱/۱۳۷۳).
۲۴. _____، خطبه‌های نماز جمعه تهران، (۱۰/۰۱/۱۳۶۹).
۲۵. زمخشری، محمود بن عمر، (۱۹۷۹م)، أساس البلاغه، اول، بیروت، دار صادر.
۲۶. سخنرانی در دیدار با اقشار مختلف مردم و جمعی از پزشکان، پرستاران و کارکنان مراکز آموزش عالی و درمانی کشور، (۱۵/۰۹/۱۳۶۸).
۲۷. طباطبایی، محمدحسین، (۱۴۱۷ق)، المیزان فی تفسیر القرآن، پنجم، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه.
۲۸. فاضلی، محمد، (۱۳۸۲ش)، مصرف و سبک زندگی، قم، انتشارات صبح صادق.
۲۹. فضل الله، سید محمدحسین، (۱۴۱۹ق)، تفسیر من وحی القرآن، دوم، بیروت، دار لملاک للطباعة و النشر.
۳۰. مراغی، احمد بن مصطفی، (بی تا)، تفسیر المراغی، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
۳۱. مغنیه، محمدجواد، (۱۴۲۴ق)، تفسیر الکاشف، اول، تهران، دار الکتب الإسلامیه.
۳۲. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، (۱۳۷۴ش)، تفسیر نمونه، اول، تهران، دار الکتب الإسلامیه.
۳۳. منصور، خلیل، قرآن و استقلال فرهنگی، ۱۳۹۶/۱۰/۲۰، <http://www.samamos.com>.

